AAR BAGES

Amics de l'Art Romànic del Bages

BUTLLETI núm. 2 - Octubre 1984

Sta. Maria de Claret

TEMA: EL PRIMER TEMPLE DE SANTA MARIA DE CLARET

DIA 4 DE NOVEMBRE: PRESENTACIO OFICIAL DE L´ENTITAT

EDITORIAL

Després d'un llarg període de gestions envers la reglamentació de l'Entitat, i quan ja hem iniciat la nostra tasca il.lusionada per fer conèixer més i millor el nostre art romànic català i molt en particular el de la Comarca, diumenge, dia 4 de novembre, podrem per fi, en el magne Saló de Sessions de l'Ajuntament de Manresa, presentar-nos oficialment a la ciutat i als pobles del nostre perímetre comarcal.

A l'acte han promès l'assistència les nostres primeres autoritats locals, amb l'Alcalde, Sr. Joan Cornet, que ha fet costat des de sempre a tots els nostres anhels i realitzacions. La invitació cordial queda extensiva a totes les persones que treballen a les Entitats culturals de la Comarca, així com als nostres nombrosos amics i aficionats a l'Art Romànic.

Sense la gestió especial del Vice-President de l'Excma. Diputació Provincial de Barcelona, Sr. Josep Ma. Calmet, i del Diputat parlamentari, Sr. Simeó Selga, probablement no haguéssim reeixit en la dignificació de l'acte que preparem i que tindrà com a conferenciant el Molt Honorable Sr. Miquel Coll i Alentorn, Historiador, President del Parlament català, que en la conferència inaugural de l'Acte Acadèmic ens oferirà la lliçó "EL FEUDALISME".

Som conscients que aquesta alta representació ens obliga molt, però estem segurs que això ens esperonarà a continuar en la feina ja iniciada, a la qual tots sou cridats a treballar, per tal que dintre de molt pocs anys la nostra Comarca sigui una de les millors i més conegudes pel seu nodrit patrimoni romànic. Són més de cent trenta els edificis d'aquest estil que tenim a les nostres terres, i malauradament queda molt per fer quant a la seva total recuperació, adecentament o restauració.

Us esperem a tots al nostre acte fundacional, i desitgem que en el futur col.laboreu en les activitats que cada mes a través d'aquest portaveu us presentem, ja que amb el suport de tothom, incloses naturalment les institucions catalanes, serà més fàcil reeixir en les propostes de treball i divulgació que tenim pensades.

La Junta Directiva

BREU PRESENTACIÓ DE MIQUEL COLL I ALENTORN

Ara, amb la seva elecció com a President del Parlament de Catalunya, arriba al cim de la seva popularitat. Però encara hi ha algú que desconeix que Miquel Coll i Alentorn és tota una vida dedicada al nostre país, amb un lliurament absolut i exemplar. Quins vuitanta anys ! Quina activitat i dedicació.

De professió, Enginyer Tèxtil, la qual exerceix fins a la Jubilació (les nostres comarques en són testimoni). I de ben jove i amb vocació creixent, s'endinsa en el camp de la Historiografia i les seves recerques. Els seus estudis d'investigació són metòdics i profunds. La seva formació tècnica encara li dóna més capacitat. A la vegada encara té temps per ésser un gran divulgador i creador de cultura. Hi té passió des de l'adolescència quan es forma, i és un avantatjat alumne, amb Fabra Rubió i Soldevila.

Ja en els anys de la Dictadura de Primo de Rivera dirigeix la "Revista de la Calassància". Poc més tard, ja forma part de PALESTRA amb Pompeu Fabra i Batista Roca. L'any 1932 ingressa a la UNIO DEMOCRATICA DE CATALUNYA; i per posar algun exemple més, escriu fins al 1936 a "TEMPS" (signant C) la crònica "La Setmana a Catalunya".

I és valent i decidit en l'acció. Té serenitat i fermesa. Ja l'any 1940, fent costat a ARAMON i SERRA, contribueix decisivament a la represa clandestina de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, i d'entrada en fou el comptador i l'administrador. Des del 1941 inicia, en domicilis particulars, cursos de divulgació històrica, que més endavant portarà a entitats diverses com a Omnium Cultural, on des d'un començament COL.LABORA COM A ASSESSOR i MEMBRE FUNDADOR de la Junta Consultiva fins avui.

I així podríem desgranar, col.laboracions, congressos, investigacions, actes acadèmics, conferències, suports, consells i publicacions.

I remarquem: tota aquesta fabulosa activitat va tanmateix emmarcada en una intensa activitat política. Perquè, coneixement i cultura són fonamentals, però no són prou per aconseguir un País lliure i una Nació forta i progressiva.

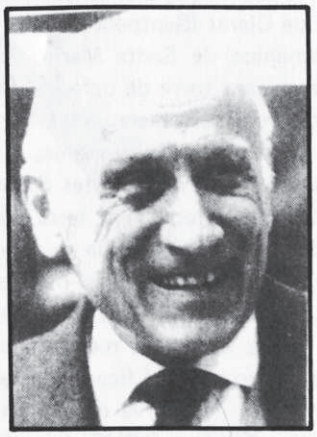

Perseguit i empresonat diverses vegades, ha mantingut vives les seves idees i els seus principis.

Es diu d'ell que l'ensenyament, la investigació històrica i la dedicació política, sempre fidel tolerant i inspirada per la doctrina social cristiana, el fan tot un Model d'honestedat personal i de rigor intel.lectual.

El president Jordi Pujol escriu ara fa uns mesos en la introducció de la miscel.lània d'Homenatge amb motiu dels seus Vuitanta Anys:

> "Crec que és un encert dedicar aquesta Miscel.lània que tant ha treballat per Catalunya com Miquel Coll i Alentorn (...). Jo, que fa molts anys que el conec i l'admiro, intentaria definir-lo amb aquestes paraules: fidelitat, entusiasme, servei al país. Un exemple de marit, de pare, d'amic, de mestre. L'home, l'historiador i el polític units en una sola persona (...). Miquel Coll i Alentorn és un dels millors exemples de la gent que ha fet la Catalunya Actual. No els han calgut ni títols, ni càrrecs, ni honors per demostrar la seva voluntat de servir la gent i el país".

Benvingut a Manresa amb motiu d'aquesta Conferència Inaugural del curs 84/85 dels Amics de l'Art Romànic del Bages.

Simeó Selga i Ubach

EL PRIMER TEMPLE DE

Tocant el popular santuari de Santa Anna de Claret (Santpedor) hi ha l'església romànica de Santa Maria, del segle XII, amb una torre de defensa, del XIV, fa poc parcialment restaurades.

Dins el temple romànic, a la capçalera, abans es veien restes d'una construcció, que afloraven a terra, les quals van determinar la família que ocupa la veïna casa de la Torre a fer-ne una exploració, resultat de la quál va ser la descoberta d'una esglesiola més antiga i xica que la del segle XII i ficada dins aquesta.

D'això ja se'n va donar notícia en el núm. 11 del DOVELLA. Després, l'exploració ha estat continuada i acabada pels Amics de l'Art romànic del Bages, i ara en podem donar els resultats.

Santa Maria I és un petit temple d'una nau, orientada, de 4,50 m. de llargada interior (la meitat, aproximadament, de Santa Maria III, o romànica), per 1,80 m. d'amplada mitjana, també interior, però que s'eixampla per la dreta cap a l'extrem de llevant, on acaba amb un absis de semiferradura, forma, aquesta, resultat de la referida asimetria. L'absis, que no és precedit per cap mena d'arc o ressalt separador de la nau, té al fons una finestra, no pas ben centrada, sinó desviada cap a la dreta, i és de doble esqueix, però amb molt poc abotzinament i amb llinda. Davant la finestra i a mig metre de la paret del fons, s'hi va trobar el tenant de l'altar, en forma de pilar fet de pedres i morter.

Aquesta esglesiola era semi-subterrània: per construir-la, van buidar el tapàs que forma el sòl i van revestir la cavitat amb parets de pedres bastant irregulars, gairebé sense fer filades, trabades amb fang i amb els paraments interiors arrebossats amb calç. Aquestes parets, que arrenquen del mateix nivell de l'interior de la nau, és a dir, que no tenen fonaments, arriben a flor del terra exterior, que era on començava la volta que cobria la petita nau i la semicúpula del santuari, com es veu pels trossos de l'arrencada que encara hi ha i que queden a 1,2 m. del paviment interior, que no era altra cosa que terra premuda. Així, la nau de l'esglesiola no podia tenir una alçada interior de més de 2,10 m. L'absis, però, on hi havia una mena de cúpula semblant a la de Santa Agata de Clariana, era un xic més alt i l'arrencada era per sobre de la llinda de la finestra, és a dir, per sobre d'1,40 m. Per la banda de fora sols es devia veure la coberta, però no les parets laterals, excepte pel cantó de l'absis, segurament a causa que per allà el tapàs tenia un nivell més baix i va permetre obrir la finestra, l'úni-

SANTA MARIA DE CLARET

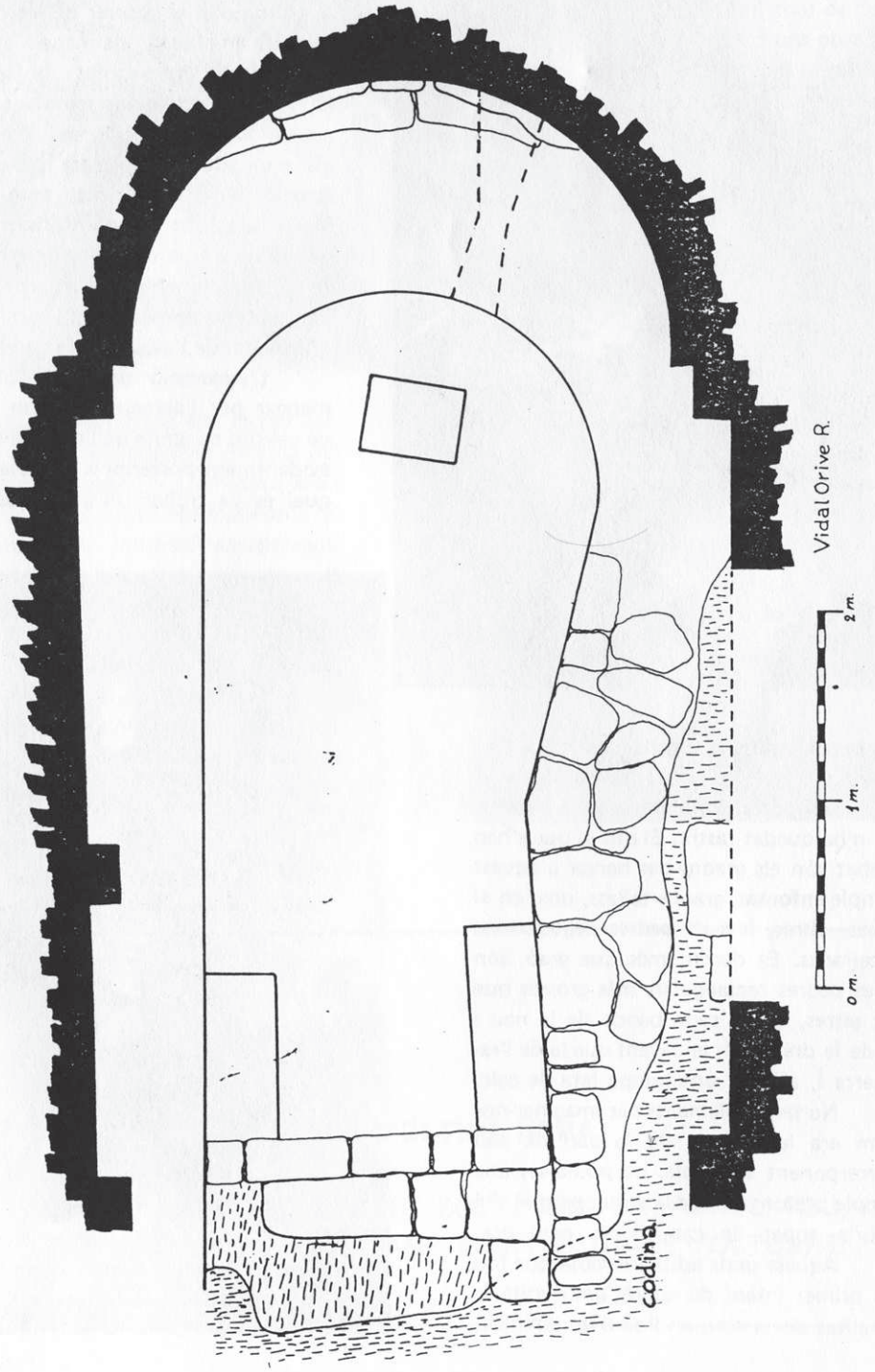

i, no refiant-se els constructors de llur pròpia tècnica, per tal que no se'ls obrís la volta, se'ls va ocórrer de fer la nau enfonsada en el tapàs, de manera que aquest assegurés la verticalitat de les parets laterals. Un exemplar semblant a això a aquest és Santa Maria del Marquet, on els murs de la capçalera pre-romànica, també sense fonaments, com a Santa Maria de Claret I, són enfonsats respecte del terreny que els volta, encara que no tan esfonsats com en aquesta, perquè, allà, el terra només arriba, com a màxim, a la meitat de l'alçada de la paret.

L'excavació de l'esglesiola va començar per l'aixecament d'un paviment de cairons ceràmics de l'església romànica, evidentment posterior a aquesta, sota del qual es va trobar un altre tros de pavi-

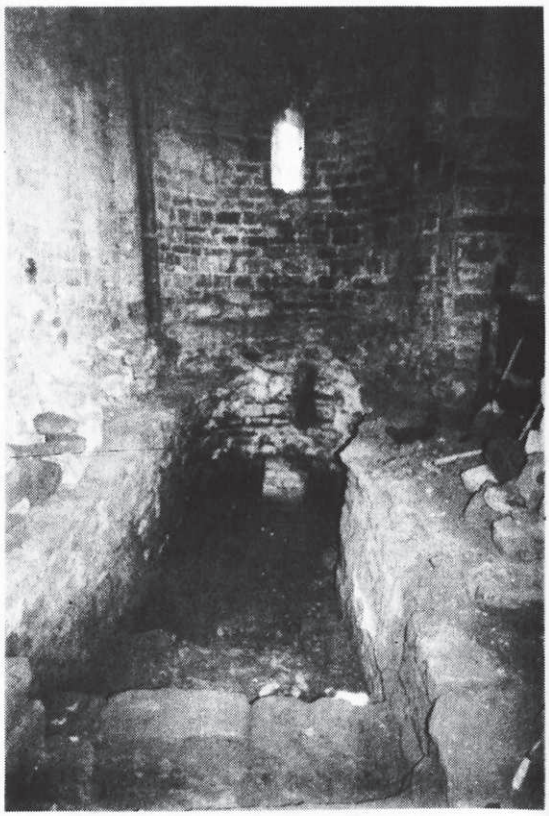

ca, per il.luminar i ventilar una mica l'interior.

Del portal, que devia ser a ponent, no n'ha quedat rastre. El que sí que s'han trobat són els graons per baixar a aquest temple **enfonsat**, graons tallats, uns en el tapàs, altres, fets de pedres degudament escairades. El darrer, més que graó, són dues pedres rectangulars més grosses que les altres, una a cada banda de la nau i la de la dreta més endavant que la de l'esquerra i, al mig, una rampa feta de calç.

No tenim elements per imaginar-nos com era la coberta de la part de nau corresponent a l'escala: no podia ser una simple prolongació de la volta, perquè s'hi hauria topat de cap, baixa com era:

Aquest petit edifici sembla que fou un primer intent de cobrir amb volta la totalitat de la nau, en lloc d'un embigat,

Com a resultat de l'estudi que hem fet de Santa Maria de Claret I, podem dir que cal datar aquest edifici com de l'alba del segle XI, que es tracta d'una obra preromànica tardana, amb un dels primers intents de cobrir amb volta una nau al Bages.

Documentalment, la primera referència que en tenim és a l'acta de consagració de Sant Vicenç de Cardona, del 1040.

Amics de l'Art Romànic
del Bages

ment de pedres gruixudes (no es pot parlar d'un enllosat), l'amplada mitjana del qual era d'un metre, i que anava d'un muntat a l'altre dels corresponents al segon arc toral romànic desaparegut, de Santa Maria II, és a dir, sobre una part de l'escala per baixar a Santa Maria I. Aquesta faixa de pedres transversal a la nau va ser llevada per deixar al descobert l'esmentada escala.

En l'excavació no s'ha trobat altra cosa que dos fragments de **tegula** i un tros de fust de pedra, de 22 cm. de llarg, per 14 de diàmetre.

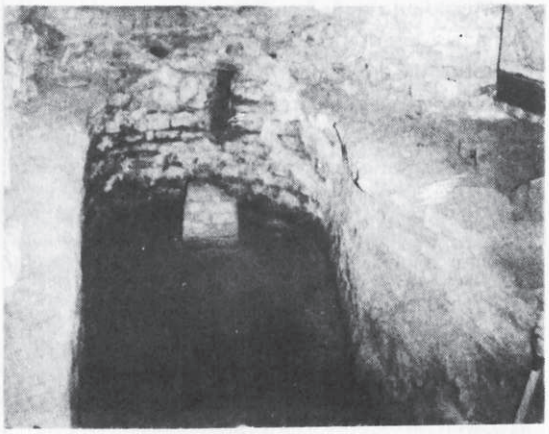

NOTÍCIA D'ÚLTIMA HORA

DESCANSI EN PAU EL NOSTRE SOCI i AMIC Mn. AURELI POU, RECTOR de Sta. Ma. DE L'ESTANY, MORT EL DIA 22 d'OCTUBRE.

CONÈIXER ROMÀNIC

SITUACIÓ DEL TERRITORI CATALÀ EN TEMPS DE LA INVASIÓ ROMANA

En la història de l'arquitectura d'un país hi ha unes lleis d'evolució que lliguen estretament unes cultures amb les altres, com si s'anessin transformant gradualment i l'evolució, fins i tot vista amb la perspectiva dels segles, és tan lenta que quasi mai un estil no substitueix enterament l'anterior.

Per això tothom que es proposi estudiar l'arquitectura romànica catalana cal que es plantegi primer, si més no com a antecedent, què fou l'arquitectura romana a Catalunya, i encara cal tenir en compte que en la nostra terra es produí un fet característic i peculiar; l'estat bàrbar en què es trobava abans de la colonització romana, un país que passà de cop i volta de la incultura neolítica al temple corinti o al dòric etrusc, i encara en desaparèixer la civilització romana, la barbàrie de les obres arquitectòniques serà la seva característica fins arribar a les noves aportacions de constructors transhumans estrangers.

Un altre fet molt generalitzat és la pervivència en determinats llocs de forma continuada, llocs ideals per a la subsistència humana. Es demostra i és curiós estudiar en reduïdes ciutats murades de Catalunya, que les restes de ceràmica grega i la de fabricació etrusca, romana i fins i tot, medieval, es troben barrejades amb objectes de les darreres èpoques prehistòriques.

Entre aquestes ciutats de murs de fang i pedra s'hi troben antigues acròpolis de pedres excepcionals; eren centres de forasters vinguts d'altres països que implantaven la seva manera de viure, només en el tros de terra que s'apropiaven, però la seva cultura no arrelava entre els nadius, que vivien al seu voltant amb les seves primitives barraques i treballaven

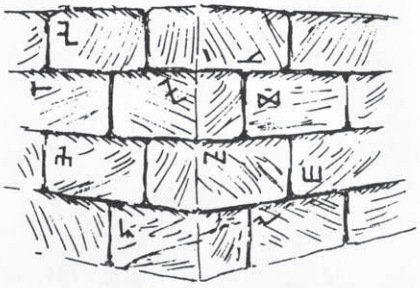

amb rudimentàries eines de pedra pulida.

Així, per exemple, la ciutat que tancaven les muralles de Girona amb carreus de 3 metres de llarg i 1,50 d'altura o els murs de Tarragona de pedres colossals o Olèrdola edificada dalt d'un turó, també amb pedres de grans proporcions.

Sobre la rústica arquitectura de les poblacions mediterrànies, el constructor romà hi aixecava la seva obra, i així feia les defenses de la romana Tarraco. L'arquitectura romana s'implantava entre un poble rústic i així fou quasi sempre rústica i pobre, un art sobrevingut, un art d'imitació de la gran metròpoli de la Roma dels Cèsars. Els indígenes es convertien llavors en obrers-auxiliars; manobres, picapedrers, així ho indiquen les marques que es troben en carreus romans de les muralles de Tarragona, eren marques que feien a les pedres abans de ser col.locades a fi de distingir el treball de cada operari. Les més freqüents que es troben són

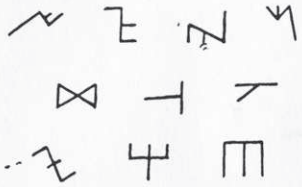

Cal destacar, doncs, que aquestes senzilles o colossals pedres marcades amb lletres ibèriques són els monuments arquitectònics romans catalans més antics, i sobre ells caldrà assentar tota l'arquitectura posterior.

CALAIX DE SASTRE

FE D'ERRADES

El passat butlletí, en el capítol de notícies, plana 10, segona columna, ens deixàrem de dir la població que correspon al mur romà: és la ciutat de Vic (Osona).

ACLARIMENTS

A l'Assemblea Fundacional de l'Entitat, celebrada el 26 de juny, es donà un vot de confiança a la Junta Directiva per veure la conveniència de rectificar, o no, l'anagrama de l'Entitat. La Junta està estudiant la solució definitiva que s'anunciarà en un proper butlletí.

DEMANEM LA VOSTRA COL.LABORACIÓ

Tots els socis i simpatitzants que tingueu fotografies, temes importants, de llibres, de revistes, diaris i treballs d'estudi, feu-nos-ho arribar a la secretaria de l'Entitat, per tal de publicar-ne una ressenya, si s'escau.

Desitjariem la vostra col.laboració per tal de millorar cada dia més el nostre butlletí, per això us demanem els vostres suggeriments i crítiques, perquè ens ajudin a consolidar aquesta important eina de difusió de l'Entitat.

LOTERIA DE NADAL

Nº 52.209

Per demanar talonaris, truqueu a la nostra secretaria.

BONA SORT !

(Alerta! que el "gordo" se'ns fot a sobre)

NOTÍCIES

BAGES

Un llamp va destruir una part de l'església romànica de Sant Pere de Serraïma, notable edifici rural de la nostra comarca que havia estat restaurat per una colla d'amics pertanyents al Foment Arqueològic-Excursionista de Sallent, terme municipal al qual pertany. Es un edifici del segle XI, amb modificacions posteriors. No és la primera vegada que ha estat afectada pels llamps, igual que la seva serralada on s'albira. El 1707 un llamp caigué a l'església i la destruí en part, així mateix un altre el 1972. La seva edificació es va veure fortament modificada a partir de la construcció de la casa rectoral que mutilà bona part de l'absis, que en la restauració descrita s'edificà de nou.

VALLES OCCIDENTAL

A Santa Perpètua de la Moguda, d'una forma casual, s'ha localitzat la base d'un absis paleocristià del segle IV que correspon al cos de l'antiga església. Amida dos metres i mig de base per un metre i mig d'altura.

VALLES ORIENTAL

L'església de Santa Maria de Tagamanent, enmig del Parc natural del Montseny, serà motiu de restauració recent per part de la Diputació de Barcelona, que frenarà la terrible degradació que aquest conjunt magnífic dels segles XI, XII i XIV ha patit al llarg dels anys, i en especial des del seu abandó l'any 1940. Aquest lloc de Tagamanent surt documentat l'any 866. L'any 1098 s'hi construeix un primitiu monestir benedictí dependent de Santa Fe del Montseny. L'església de Santa Maria surt citada explícitament en un document de l'any 1007.

COMARQUES LLEIDATANES

També la Generalitat de Catalunya està restaurant les magnífiques portalades romàniques de l'escola de Lleida obrades a les esglésies parroquials i castellera d'Agramunt i Cubells, notables conjunts del romànic català. Aquests dos portals, un a l'Urgell i l'altre a La Noguera, són considerats, juntament amb els portals dels "Fillols" i del "Palau" de la Seu vella de Lleida, com les més extraordinàries realitzacions de l'escola romànica de l'occident català, que al segle XIII va representar l'eclosió darrera de les manifestacions romàniques a la península ibèrica.

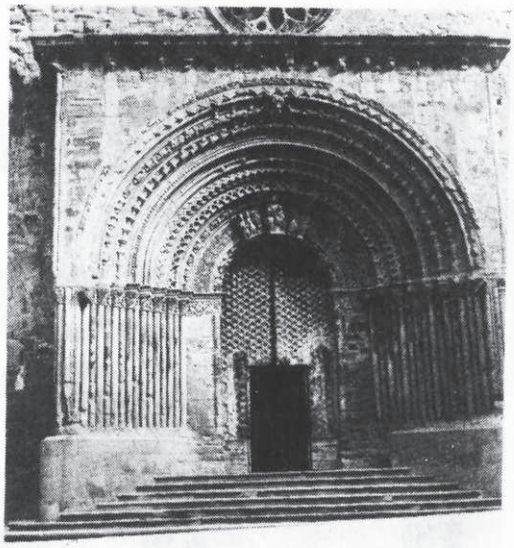

Santa Maria d´Agramunt

La Generalitat de Catalunya ha creat a Poblet, l'Arxiu Monàstic de Catalunya, que s'instal.larà a l'edifici del nou palau a l'abat dins el cenobi cisternenc. Aquest arxiu integrarà els fons documentals i artístics monàstics catalans, ja siguin originals o en reproducció i film, garantint-se els propis monjos la custòdia i accessibilitat dels estudiosis i investigadors.

LLIBRES

"EL PENEDES DURANT EL PERIODE ROMANIC"
Autor: Salvador Llorach
Preu: 1.250 ptes.

Important recull històric de les esglésies romàniques, els castells, els personatges i els topònims relacionats amb aquest Art, i que comprèn les comarques de l'Alt i Baix Penedès i el Garraf. No obstant, l'autor, per a un millor estudi, divideix aquestes tres comarques en set unitats geogràfiques: la Conca del Baix Anoia, la Serra de Mediona, la Serra de la Llacuna, la Plana, la Serra de Montmell, Ponent i el Garraf.

"A LA LUZ DE LA EDAD MEDIA"
Autor: Régine Pernoud
Edita: Edicions Juan Granica. Barcelona

Segona edició d'una interessant obra que dóna una clara idea de la tan maltractada i discutida època medieval. Fets com el feudalisme, la bruixeria o la tortura, són estudiats i valorats de molt diferent manera a la coneguda fins llavors. Aporta una nova concepció històrica, basada en l'estudi de manuscrits, escenes de retaules, imatges en els capitells, portalades i vidrieres.

"SANT VICENÇ D'OBIOLS"
Autors: Rosa Serra i Dolors Santandreu

Segona edició d'un opuscle dedicat a la història, arquitectura, festes, culte, i d'altres elements relacionats amb aquesta església pre-romànica situada a la comarca del Berguedà, dins el terme d'Avià.

La revista "VERTEX" òrgan de difusió de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, publica en el seu número 99 dels mesos de maig-juny de 1984 un treball molt interessant d'Antoni Mañé Sàbat sobre "La romanització de la Vall d'Aran" amb la descripció de les principals localitats on es conserven restes romanes.

En la revista núm. 9 que acaba de sortir de "L'Erol, publicació del Berguedà, s'analitzen 2000 anys de comunicacions per aquella comarca, des dels romans fins als nostres dies. Especial esment s'ha de fer de l'article de Rosa Serra i M. Dolors Santandreu, de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, que parla "Dels camins romans a les carreteres asfaltades". També "La vall de Llobregat: dels Pirineus a la Mediterrània" de Maria del Tura de Bolòs.

ACTIVITATS PER AL MES DE NOVEMBRE

DIUMENGE, dia 4.- A les 12 del migdia, al Saló de Sessions de l'Ajuntament de Manresa:

PRESENTACIO OFICIAL DE L'ENTITAT

Sota la presidència de **Miquel Coll i Alentorn,** Historiador, President del Parlament de Catalunya, el qual pronunciarà la conferència: "El feudalisme"

DIUMENGE, dia 18.- Sortida matinal de treball a **St. Feliuet de Terrassola** i visita a la rotonda de **Sant Jaume de Vilanova** i al dolmen del **Puig-Rodó.**

La sortida serà a les 8 del matí de la Plaça Infants amb cotxes particulars.

Porteu eines, esmorzar, bota de vi "plena", vestimenta de camp, barret, calçat adequat, il.lusió, ganes de treballar i la simpatia de sempre.

SOPAR DEL SOCI

Dissabte, dia 1 de desembre.- A les 9 h. del vespre
Al restaurant "LA ROSTISSERIA" (C/Guimerà - Manresa)

Per inscripcions i més informació, truqueu a la Secretaria de l'Entitat. Telf. 873 16 06.

Us hi esperem a tots ! Gran trobada del Soci

Edita:
AMICS DE L'ART ROMÀNIC
DEL BAGES
Local social:
Pujada del Castell, 30 - Telf. 873 16 06
Dipòsit Legal: en tràmit
Imprimeix Copisteria SARRIO

Correcció:
ÒMNIUM CULTURAL

Col.labora:
AJUNTAMENT DE MANRESA